

УКРАЇНА В СИСТЕМІ ГЛОБАЛЬНОЇ ІНСТИТУЦІАЛІЗАЦІЇ

У статті обґрунтовано, що приєднання держав до угруповань та блоків надає можливості здійснення скоординованої протидії загрозам безпеки, способом співпраці у фінансово-економічній, соціальній сферах, у системі захисту навколишнього середовища тощо. Досліджено важливість приєднання до НАТО та євроінтеграції України. Пропонована масштабна модернізація соціально-економічної системи України має бути проведена в кілька етапів, окремі поетапні завдання різних блоків повинні виконуватися як послідовно, так і паралельно. Визначено стратегічні орієнтири розвитку України з урахуванням ключових світогосподарських тенденцій і потенціалу національної економіки.

Ключові слова: глобалізація, Україна, НАТО, ЄС, трансформація, реформи, розвиток.

Дыха М.В.

*д.э.н., доцент, Хмельницький національний університет
(Хмельницький, Україна)*

УКРАИНА В СИСТЕМЕ ГЛОБАЛЬНОЙ ИНСТИТУЦИАЛИЗАЦИИ

В статье обосновано, что присоединение государств к группировкам и блокам предоставляет возможности осуществления скоординированного противодействия угрозам безопасности, способом сотрудничества в финансово-экономической, социальной сферах, в системе защиты окружающей среды и т. п. Исследована важность присоединения к НАТО и евроинтеграции Украины. Предлагаемая масштабная модернизация социально-экономической системы Украины должна быть проведена в несколько этапов, отдельные поэтапные задания разных блоков должны решаться как последовательно, так и параллельно. Определены стратегические ориентиры развития Украины с учетом ключевых мировых тенденций и потенциала национальной экономики.

Ключевые слова: глобализация, Украина, НАТО, ЕС, трансформация, реформы, развитие.

Dykha M.

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Khmelnyskyi National University (Khmelnyskyi, Ukraine)*

UKRAINE IN THE GLOBAL INSTITUTIONALIZATION SYSTEM

The article clarifies that the adherence of states to groups and blocs provides an opportunity for coordinated counteraction to security threats, a way of cooperation in the financial and economic, social spheres, in the system of the environmental protection, etc. The importance of joining NATO and European integration of Ukraine has been substantiated. The proposed large-

¹⁹ Дыха Марія Василівна, д.е.н., доцент, професор кафедри економіки підприємства і підприємництва, Хмельницький національний університет (Хмельницький, Україна)
Сучасні питання економіки і права

scale modernization of the socio-economic system of Ukraine should be carried out in several stages, and separate step-by-step tasks of the different blocks should be solved both sequentially and in parallel. The strategic directions of development of Ukraine have been determined, taking into account the key world economic tendencies and potential of the national economy.

Key words: globalization, Ukraine, NATO, EU, transformation, reforms, development.

Актуальність проблеми. Кризові прояви початку XXI століття повною мірою демонструють руйнівний потенціал і механізми передачі негативних впливів глобального характеру, у новому світлі виглядають проблеми функціонування міжнародних інституцій (економічних угруповань, фінансових організацій, військово-політичних блоків).

Попри недосконалість інституціонального забезпечення міжнародної взаємодії у сфері економіки, захисту навколишнього природного середовища, у системі протидії загрозам безпеки тощо міжнародні інституції є важливим складником функціонування та розвитку держав.

Приєднання держав до угруповань і блоків, які проводять координовану економічну, військово-політичну, екологічну політику, взаємодіють/співпрацюють у певних галузях, сферах діяльності, надає можливості здійснення скоординованої протидії збройним, терористичним загрозам, є формою захисту національних економік від несприятливих перепадів світогосподарської кон'юнктури, способом проведення взаємоузгоджених заходів щодо захисту екосистем тощо, що є актуальним за сучасних умов.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання трансформації економічних систем постійно перебували та перебувають у полі зору як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, є предметом численних наукових дискусій. Вагомі теоретико-методологічні напрацювання в цій площині належать В. Савчуку, Ю. Зайцеву та І. Малому [7], К. Марксу та Ф. Енгельсу [4], П. Самуельсону та В. Нордхаусу [5], Й. Шумпетеру [8] та ін.; проблеми трансформації економічних систем в умовах глобалізації були предметом дисертаційних досліджень [1]. Слід зазначити, що біфуркаційні перетворення в умовах індустріальної економіки мали епізодичний характер. Тому основна увага науковців була зосереджена на вивченні механізмів функціонування, самозбереження та саморозвитку стаціонарних економік. У специфічний напрям наукових досліджень під назвою «економічна транзитологія» виокремилася проблематика системних соціально-економічних перетворень, започаткований ученими, які аналізували трансформаційні процеси кінця 70-х рр. XX ст. у країнах Латинської Америки. Трансформації, яких зазнали ці країни, трактувались як «демократичний перехід» (democratic transition) традиційних суспільств до ринкової економіки, змістовно пов'язаний із демократичним реформуванням системи політичної влади та лібералізацією соціально-економічних відносин. Нині економічна транзитологія має суттєві наукові здобутки як у галузі теоретичного аналізу та економіко-математичного моделювання, так і у сфері емпіричних спостережень, осмислення та узагальнення практичного досвіду.

Постановка завдання. У сучасних умовах глобальної взаємозалежності важливим є дослідження питань трансформації України, що і є метою статті.

Результати дослідження. Головною ознакою сучасного світогосподарського розвитку є глобальна взаємозалежність, яка охоплює та видозмінює політичні, економічні, соціальні та екологічні його умови. Протягом останніх десятиліть глобалізація проявлялась і досліджувалася як ключова тенденція світогосподарського розвитку. Сучасні системні трансформації надають їй нову якість – глобалізація із тенденції переросла в самодостатній, певним чином структурований процес.

В умовах глобальної інституціалізації економіки на рівноправні й навіть значніші ролі, ніж традиційні суб'єкти міжнародних економічних відносин (держави), претендують не тільки ТНК, міжнародні організації (Світовий банк, МВФ, СОТ, МОП), регіональні міждержавні інтеграційні об'єднання із сукупними трильйонними ВВП, а й світові

фінансово-інформаційні центри – міста, які практично екстериторіальні та функціонально автономні (Лондон, Нью-Йорк, Франкфурт-на-Майні, Берлін, Париж та ін.) з багатомільярдними щоденними обсягами валютних операцій; окремі індивіди – наукові працівники, університетські професори, бізнесмени, творчі особистості. У надрах Інтернету зародилась не тільки «віртуальна економіка», але вже й «віртуальна політика», «віртуальна дипломатія» тощо. Глобально організовані мультимедіа-компанії впливають безпосередньо на розум людей засобами несилового й неекономічного характеру (див. детальніше [3]).

Україна в намаганні досягнення європейських стандартів життя проходить надзвичайно складний етап, який характеризується загрозами національній безпеці.

В умовах реальних загроз суверенітету й територіальній цілісності України актуальним є питання щодо її вступу до НАТО. Україна, добровільно відмовившись від ядерної зброї, отримавши гарантії безпеки, навпаки, отримала загрозу звідти, звідки не чекала – від одного з гарантів безпеки. Російська агресія й окупація частини нашої території – брутальне порушення основоположних принципів міжнародного права, цілей і принципів Статуту ООН і міжнародних зобов'язань Росії, виклик не тільки для України, а всьому глобальному світопорядку в XXI столітті.

Щодо членства в НАТО, то окремі політики й політичні сили пропонують провести референдум. До речі, з 29 країн-членів НАТО лише в трьох країнах (Іспанії, Словенії, Словаччині) проводився референдум щодо ймовірного приєднання до найефективнішої системи колективної безпеки в міжнародному безпековому просторі. Індикатором народної підтримки процесу вступу до НАТО були соціологічні опитування.

Згідно з багатьма соціологічними опитуваннями в Україні, які озвучуються в засобах масової інформації, сьогодні підтримка суспільством членства України в НАТО переважає кількість противників інтеграції до військового блоку. Ця ситуація склалась і без проведення інформаційної кампанії, яку мали б проводити влада й громадянське суспільство. Хоча варто зазначити, що державні органи свого часу успішно звітували про виконання Державної програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України.

Водночас питання вступу до НАТО може здаватися суто військовим й політичним, а насправді – дуже серйозне економічне питання (модифікація структури військового бюджету, інвестиції у військове виробництво, перерозподіл зовнішньої торгівлі озброєнням). Наприклад, для Польщі, Чехії та Угорщини приплив іноземних інвестицій за рік після оголошення про вступ до НАТО збільшився в 3,5 раза, для Румунії – на 141%.

Процес євроінтеграційних трансформацій України є непростим. Україна, не використавши можливість євроінтеграційного поступу в листопаді 2013 р., усе ж підписала економічну частину Угоди про асоціацію з ЄС у червні 2014 р. Проте, процес ратифікації, вимоги Росії в Брюсселі на переговорах «Україна– Росія–ЄС» обумовили те, що лише з 1 січня 2016 р. в режимі тимчасового застосування почали діяти положення в частині зони вільної торгівлі.

Угода про асоціацію з ЄС надає можливість доступу до якісних товарів і послуг українським споживачам, дає Україні раніше небачений доступ на європейський ринок, але й висуває вимоги, обов'язкові до виконання: модернізувати всі аспекти своєї державності. Необхідно кардинально модифікувати інститути і моделі функціонування суб'єктів діяльності, подолати розрив між потребами/запитами сьогодення і традиційними соціальними практиками.

Суб'єкти господарювання України здебільшого були орієнтовані на російський ринок, тому з тими ж товарами, такої ж якості не можуть конкурувати на європейських ринках. Україна має налагоджені зв'язки тільки за традиційною номенклатурою – метал, зерно й базова хімія. Водночас, приплив капіталів за теперішніх умов малої ймовірності, до того ж у країнах Південно-Східної Азії дешева робоча сила й немає традиції соціального захисту.

Варто зазначити, що наслідки лібералізації торгівлі з ЄС не несуть ризиків для України, адже товари з ЄС уже були значно поширені на українському ринку через невелику кількість бар'єрів. До того ж, Україна не є ключовим ринком для товарів з ЄС.

Серед проблем сучасного етапу взаємодії між Україною і ЄС є узгоджена система квотування щодо товарних груп. За деяких з них Україна в 2017 р. протягом першого кварталу використала річні квоти на безмитний експорт (наприклад, меду, цукру, крупи й муки, кукурудзи та ін. товарів) [6]. Тому Україна повинна докласти зусилля щодо збільшення квот за затребуваними товарними групами. Також слід нарощувати частку високотехнологічного експорту, підвищити конкурентоспроможність національних товарів. Окрім того, зі зростанням якості українських товарів зміцняться позиції національних виробників на внутрішньому ринку.

Водночас, говорити про можливий вступ України до ЄС із суто правової точки зору дещо некоректно. Подібні договори раніше підписали, наприклад, Чилі, Палестинська автономія. Було б абсурдом стверджувати, що палестинців тепер чекає вступ до Євросоюзу.

Проте асоціація означає цивілізаційний вибір: це вибір європейського шляху розвитку, який ознаменований плюралістичною демократією, верховенством права, захистом прав і свобод людини, повагою до міжнародного права та національного суверенітету. Певною мірою це відхід від диктату Росії, де жоден із цих принципів, які є фундаментальними в європейському контексті, не виконується належно. Підтвердження тому – анексія Криму, конфронтаційно-пропагандистська позиція щодо багатьох членів міжнародного співтовариства, сучасний стан судової влади та законодавства в країні.

Варто також згадати досвід Туреччини: 1960 р. вона підписала Угоду про асоціацію з ЄС, через три роки подала заявку, яку розглядають уже 57 років.

Світовий досвід показує, що часовий розрив між підписанням Угоди та подачею заявки коливається в межах 7–10 років. За цей час Україна зможе виконати політичну частину умов прийняття до ЄС (політичні вимоги прийняття України до Євросоюзу за «Копенгагенськими критеріями» та економічні за Маастрихтським договором прописані в Угоді про асоціацію). Складно буде підвищити рівень розвитку демократії, провести дієві реформи, здійснити процеси «очищення» державної влади.

Також Україні потрібно тримати в межах євростандартів економічні критерії (дефіцит бюджету, рівень держборгу, сальдо платіжного балансу, прибутковість держоблігацій), що висуваються до країни, яка хоче стати членом ЄС.

Завдання економічної і політичної частини входження України до ЄС варто розглядати не тільки як можливість бажаного приєднання до ЄС, а як завдання досягнення цивілізованих правил і стандартів життя заради самої України.

У цьому контексті доречно зазначити, що сподівання України на безвізовий режим нарешті здійснилися. З 11 червня 2017 р. громадяни України мають право на безвізові подорожі до країн шенгенської зони за біометричними паспортами.

Для ЄС це рішення було непростим, оскільки «зважувалось» і зростання міграційної напруженості (Україна є порівняно численною країною, на відміну не таких численних Молдови і Грузії, які це рішення отримали раніше).

Варто зазначити, що при бажанні одних країн (зокрема України) вступити до ЄС, Великобританія узгоджує процедуру виходу з нього. Про важливість реформування ЄС уже заявив новообраний президент Франції М. Макрон.

Назрілою і невідкладною проблемою сьогодення є реформування ООН, яка відіграє роль «клубу» з обміну думками, а діяльність Ради Безпеки ООН через застосування права вето, зокрема Росією щодо подій на Донбасі, є неефективною.

Досвід розвитку України за роки незалежності показав, що підвищення ефективності функціонування національної економіки не досягається саме собою, соціально-економічний розвиток не виникає спонтанно.

Масштабна модернізація соціально-економічної системи України може бути проведена в кілька етапів, окремі поетапні завдання різних блоків повинні виконуватися як послідовно, так і паралельно.

Ключові завдання першого етапу (протягом року) полягають у створенні належних інституційних і законодавчих основ, які в подальшому повинні вдосконалюватись. Мають бути створені передумови для принципової зміни пріоритетів соціально-економічної політики та механізм її реалізації. Законодавча база реформ повинна прийматися швидко (поки необхідні реформи просуються вкрай повільно). Водночас положення законів мають бути чіткими (без підстав двоякого трактування або пролобійованих «дирок» для окремих бізнес-інтересів). Добре, щоб до їх написання, доопрацювання існуючих були залучені фахівці-технократи, які не обтяжені політичними обіцянками.

На другому етапі (п'ятирічний термін трансформацій) має реалізовуватися соціально-економічна політика на нових засадах, яку дуже важко буде здійснювати, адже «бюрократична машина» чинить і буде чинити опір, захоче зберегти корупційні схеми. Проте свого часу Польща впоралася «шоковими» методами й забезпечила швидкі результати економічного розвитку. Грузія кардинально скоротила бюрократичний апарат, провела реформи. Реформи здійснюють люди. Тому, якщо в Україні чиновники різних рівнів не зможуть або не захочуть працювати чесно (без підтримки й участі в корупційних схемах), вони повинні негайно звільнити обіймані посади або, у другому варіанті, мають бути звільнені.

Отже, належна законодавча база та реформатори, готові й здатні реалізовувати реформи, забезпечать можливість здійснення глибоких реформ у всіх секторах України.

Дерегулювання економіки, гарантії прав власності й рівних умов конкуренції повинні стати основою економічного розвитку. У цей період важливо зосередити інвестиційну активність держави на оновленні всього спектру виробничої та фінансової інфраструктури. Фінансова політика держави має бути спрямована на забезпечення фінансової стабільності та зниження боргового навантаження на економіку. Основним фактором економічного зростання на цьому етапі має бути розвиток «нового сектору» на базі вивільнення підприємницької ініціативи.

На наступному етапі вже повинні отримуватися відчутні результати проведених реформ, які триватимуть. Масштабна структурна перебудова економіки має стимулюватися усім комплексом соціально-економічних чинників – зростанням конкурентоспроможності, створенням ефективніш механізмів перетікання капіталу та робочої сили тощо. Частка держави в перерозподілі ВВП буде знижуватись у міру зростання економіки, забезпеченого високою інвестиційною активністю, включаючи приплив іноземних інвестицій.

Україна повинна довести свої реформи до результатів економічно розвинених країн. Але ми повинні розуміти, що країни ЄС і все світове співтовариство не буде очікувати, поки ми доведемо свої технології до технологій їх рівня, стандарти життя – до сучасних стандартів, чи поки наша економіка буде конкурентоспроможною. Вони всі ці роки також будуть розвиватись. А це означає, що Україна має здійснювати свій розвиток не через «наздоганяючі» стратегії, а «випереджаючі», не через використання технологій наступного технологічного устрою для власної економіки, а завдяки продукуванню та використанню технологій нових технологічних устроїв у світогосподарському просторі тощо.

Успішне проведення реформ неможливе без активної роз'яснювальної та просвітницької діяльності державних органів. Українське суспільство готове сприйняти реалізацію дієвих проектів, оскільки трансформаційні перетворення змінюють соціальну структуру українського суспільства, знаходять відображення і в суспільній психології. Поступово долаються патерналістські настрої.

Доцільним є широке включення у процеси реформування всіх прогресивних сил суспільства та науки. Така практика знайшла широке застосування в Китаї, де всі стратегічно важливі для держави нововведення розробляються спеціально створюваними групами

фахівців (так званими «мозковими центрами»). Участь представників виконавчої влади країни, завантажених поточними проблемами і справами, передбачається лише на кінцевих стадіях ухвалення відповідних державних програм. При цьому їх функція зводиться, як звичайно, до оцінювання реальності виконання намічених програмних заходів з точки зору необхідних ресурсів і термінів виконання. Тобто чиновники позбавляються права «вихолощення» нововведень, що закладаються в проекти програмних документів. Їх основним завданням є якісне виконання запланованих заходів після їх остаточного затвердження на вищому рівні.

Для мінімізації ризиків ухвалення органами державної влади України «сумнівних» державних програм і рішень можна було б скористатись і ще одним позитивним китайським досвідом. Ідеться про попередню практичну апробацію пропонованих нововведень, серед них – у сфері державного менеджменту. Ідеальними для таких експериментів могли б стати спеціальні «економічні полігони» у вигляді окремих територій (адміністративних районів), призначених для оцінювання ефективності пропонованих для впровадження в масштабах усієї країни механізмів державного регулювання соціально-економічних процесів.

Після практичного підтвердження доцільності поширення нових механізмів державного регулювання в масштабах усієї країни такі полігони могли б використовуватися як своєрідні центри навчання нових методів управління економікою керівних працівників центральних, регіональних і місцевих органів виконавчої влади.

Безумовно, ухваленню політичних рішень та експериментуванню на рівні відведених полігонів має передувати детальне опрацювання пропонованих інновацій на теоретичному й прикладному рівнях. Це передбачає наявність цілісних концепцій і зважених підходів до їх розроблення, що зумовлює необхідність проведення аналізу всіх прямих і побічних ефектів ухвалення того чи іншого документа. А про зваженість упроваджених підходів можна говорити лише у випадках, коли ефект пропонованої інновації поширюється не тільки на безпосередній об'єкт його дії, а й на взаємопов'язані з ним елементи соціально-економічної системи. Фінансувати такі нововведення можна було б за рахунок коштів, що виділяються на реалізацію державних програм, які нині використовуються неефективно. Вважаємо, що відбір найкращих проектів у сфері державного регулювання соціально-економічними процесами міг би супроводжуватися проведенням відповідних конкурсів, а їх доведення до «товарного вигляду» – цільовим фінансуванням у розмірі мінімальних витрат, необхідних для практичного впровадження.

На нашу думку, наведений порядок розроблення та впровадження соціально-економічних проектів допоміг би сконцентрувати основні сили та інтелектуальні ресурси суспільства, що відображає реальні інтереси та очікування більшості населення України. Саме така модель, зрештою, могла б виступити як національна ідея, адже вона позбавлена суб'єктивізму та базується на попередньо підтверджених результатах і реальних очікуваннях усього українського суспільства, що обумовить досягнення стійкого соціально-економічного розвитку.

Стратегічними орієнтирами розвитку України з урахуванням ключових світогосподарських тенденцій і потенціалу економіки України мають стати:

- становлення власних фінансово-промислових груп, транснаціональних економічних структур із глобальним менеджментом (програмної інженерії, ресурсно-технологічних, агропромислових; техніко-технологічних, приладобудування, аерокосмічної техніки, літакобудування, суднобудування; транспортно-інфраструктурних галузей – нафтогазової, електроенергетичної);
- міжнародна диверсифікація економіки, спрямована на ліквідацію монопольної чи моносонної залежності від окремих зарубіжних ринків;
- ефективна міжнародна спеціалізація, скоординована із внутрішньою структурною модернізацією та орієнтована на доступні прогресуючі сегменти світового ринку;

– системна інтеграція у світове господарство із забезпеченням реальної конкурентоспроможності на міжнародних ринках;

– інтеграційна макровзаємодія з ЄС, центральними й східноєвропейськими угрупованнями країн; зважена політика регіональної інтеграції з пріоритетом органічного входження в євроринок. Саме через цю призму доцільно розглядати інтеграційні субрегіональні угоди;

– забезпечення належного рівня економічної безпеки з дієвими механізмами захисту від несприятливих змін міжнародної кон'юнктури та фінансових криз;

– безпосередня участь України у формуванні світової інституційної інфраструктури через взаємодію з МВФ, Світовим банком, системою СОТ, спеціалізованими урядовими й неурядовими організаціями в галузі зв'язку та інформаційного обміну, транспорту, енергетики, праці (МОП), торгівлі й розвитку (ЮНКТАД), промислового розвитку (ЮНІДО), сільського господарства й продовольства (ФАО) та ін. Ефективна взаємодія зі світовими організаціями має базуватися на попередніх комплексних оцінках можливих позитивних і негативних наслідків, визначенні національних економічних пріоритетів та забезпеченні національної економічної безпеки.

Забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни вимагає визначення його цільових орієнтирів і механізмів реалізації, що включає сукупність нормативно-правових, економічних, організаційних, технологічних тощо засобів впливу на юридичних і фізичних осіб; удосконалення процесів формування соціально-економічної політики та регулювання соціально-економічних процесів. Визначаючи пріоритети соціально-економічного розвитку, необхідно визначити систему засобів економічного механізму його досягнення (див. детальніше [2]).

Ефективна реалізація визначених пріоритетів можлива засобами адекватної економічної політики з продуктивним використанням власних, насамперед інтелектуальних ресурсів. Інноваційний розвиток як базову постіндустріальну цінність можна забезпечити лише через систему підготовки і підтримки працівників нового типу. Інноваційна економіка має базуватись на інноваційній освіті й менеджменті.

Незважаючи на значні втрати ресурсів, науково-технологічного та кадрового потенціалу й часу, Україна все ж здатна розвиватись на власній інтелектуальній основі з продукуванням новітніх науково-технологічних рішень в інноваційних сегментах світового ринку, має перспективи забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національних товарів і послуг, належних умов життєдіяльності нації.

Висновки. Головними умовами забезпечення соціально-економічного розвитку є розробка та реалізація продуманої системи економічних, соціальних, організаційно-правових, техніко-технологічних, інформаційних заходів, спрямованих на подолання кризових явищ і переведення економіки на траєкторію сталого зростання. У цьому зв'язку необхідно формувати нову архітектуру української економіки, нові підходи до забезпечення єдності сприйняття цілей розвитку всіма учасниками процесу, реалізовувати дієві заходи економічного та соціального розвитку держави та шляхи ефективного й повноцінного входження національної економіки в систему світогосподарських зв'язків.

Україні потрібно здійснювати рішучі кроки, ухвалювати швидкі, але виважені рішення щодо забезпечення умов розвитку економіки, забезпечення прав і свобод людини, цивілізованих умов життєдіяльності, досягнення європейських стандартів життя. Забезпечення конкурентоспроможності національної економіки та ефективна державна стратегія інтеграції у глобальне економічне середовище дозволить скористатися можливостями світогосподарського розвитку та уникнути численних загроз національній безпеці.

Література

1. Гражевська Н.І. Трансформація економічних систем в умовах глобалізації: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.00.01 / Н.І. Гражевська; КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 2009. – 39 с.
2. Диха М.В. Система засобів економічного механізму державного регулювання соціально-економічними процесами / М.В. Диха // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 5 (179). – С. 20–29.
3. Диха М.В. Соціально-економічний розвиток України: напрями та засоби реалізації: монографія / М.В. Диха. – К.: Центр учбової літератури, 2016. – 388 с.
4. Маркс К. Полное собрание сочинений [Електронний ресурс] / К. Маркс, Ф. Энгельс. – Режим доступа: <https://www.marxists.org/russkij/marx/cw/>
5. Самуэльсон П.Э. Экономика / П.Э. Самуэльсон, В.Д. Нордхаус; [пер. с англ. О.Л. Пелявского]. – 19-е изд. – Москва: Вильямс, 2014. – 1360 с.
6. Статистична інформація / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Трансформаційна економіка: навч. посіб. / [В.С. Савчук, Ю.К. Зайцев, І.Й. Малий та ін.]; за ред. В.С. Савчука, Ю.К. Зайцева. – К.: КНЕУ, 2006. – 612 с.
8. Шумпетер Й.А. Капитализм, социализм и демократия / Й.А. Шумпетер; [пер. с англ., отв. ред. и авт. предисл. В.С. Автономов]. – Москва: Экономика, 1995. – 539 с.

References

1. Hrazhevskia, N. I. Transformatsiia ekonomichnykh system v umovakh hlobalizatsii: avtoref. dys... d-ra ekon. nauk: 08.00.01 / N.I. Hrazhevskia; KNU im. T. Shevchenka. – K., 2009. – 39 s.
2. Dykha, M. V. Systema zasobiv ekonomichnoho mekhanizmu derzhavnoho rehuliuвання sotsialno-ekonomichnymy protsesamy // Aktualni problemy ekonomiky. – 2016. – № 5 (179). – S. 20–29.
3. Dykha, M. V. Sotsialno-ekonomichni rozvytok Ukrainy: napriamy ta zasoby realizatsii: monohrafiia. – Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 2016. – 388 s.
4. Marks, K. Polnoe sobranie sochineniy [Electronic resource]. / K. Marks. F. Engels.– Rezhym dostupu: <https://www.marxists.org/russkij/marx/cw/>
5. Samuelson, P. E. Ekonomika / P. E. Samuelson, V. D. Nordkhaus; [per. s angl. O. L. Peliavskogo]. – 19-e izd. – Moskva: Viliams, 2014. – 1360 s.
6. Statystychna informatsiia / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Transformatsiina ekonomika: navch. posib. / [V. S. Savchuk, Yu. K. Zaitsev, I. Y. Malii ta in.]; za red. V. S. Savchuka, Yu. K. Zaitseva. – K.: KNEU, 2006. – 612 s.
8. Shumpeter, Y. A. Kapitalizm, sotsializm i demokratia; [per. s angl., отв. red. i avt. predisl. V. S. Avtonomov]. – Moskva: Ekonomika, 1995. – 539 s.